

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ФАКУЛЬТЕТУ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ
ОЗНАЙОМЛЮВАЛЬНОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014 «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)
ДЛЯ СТУДЕНТІВ 3 КУРСУ
ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ**

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2023

УДК 378.147.091.33-027.22:37
М 545

*Затверджено на засіданні Вченої ради
факультету історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(протокол №1 від 30.08. 2023 року)*

Рецензенти:

Добржанський Олександр Володимирович – доктор історичних наук, професор, декан факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Богачик Тамара Степанівна – кандидат історичних наук, заступник директора з науково-методичної роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

**Методичні рекомендації щодо проведення навчальної
ознайомлювальної (педагогічної) практики зі спеціальності
014 «Середня освіта (Історія) для студентів 3 курсу денної
та заочної форми навчання факультету історії, політології
та міжнародних відносин / Уклад.: к.і.н, доц. Яценюк Г.М.;
к.і.н., асист. Дробіна Л.М. Чернівці, 2023. 56 с.**

Методичні рекомендації підготовлені для здобувачів освіти спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)». Призначено для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Висвітлюються організаційно-методичні засади практичної професійної підготовки майбутніх учителів історії. Розкрито основні вимоги щодо організації і керівництва практикою, загальні вимоги до оформлення звіту, критерії оцінювання, рекомендовані джерела інформації.

УДК 378.147.091.33-027.22:37

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
Мета і завдання практики	5
Компетенції якими повинен володіти здобувач вищої освіти під час проходження практики	6
Інформаційний обсяг практики	11
Бази проведення практики	14
Права та обов'язки керівників практики та студентів-практикантів	16
Перелік звітної документації здобувачами вищої освіти та підведення підсумків практики	20
Критерії оцінювання ознайомлювальної (педагогічної) практики	21
Методичні рекомендації щодо оформлення основної документації ознайомлювальної (педагогічної) практики	24
Зразки оформлення звітної документації	27
Додатки	37
Форма спостереження за проведенням навчального заняття	37
Форма спостереження за проведенням навчального заняття в режимі онлайн із використанням технологій дистанційного навчання	47
Корисні інтернет ресурси	50
Нормативні документи	51
Рекомендована література	52

ВСТУП

Практика студентів є невід'ємною складовою освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів денної і заочної форм навчання за спеціальністю 014 – «Середня освіта (Історія)», галузь знань – 01 Освіта, та здійснюється відповідно до навчального плану. Практика поділяється на навчальні та виробничі. Навчальні практики студентів – важливі етапи процесу практичної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі, дає можливість отримати практичні навички та закріпити теоретичні знання. Одним з видів навчальної практики є ознайомлювальна (педагогічна) практика для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Ознайомлювальна (педагогічна) практика є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня бакалавр з спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» та має на меті набуття здобувачем професійних навичок і вмінь, здійснення самостійної педагогічної (викладацької) діяльності. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, одержаних здобувачами під час навчання, набуття і удосконалення практичних навичок і умінь у процесі професійної діяльності, розвиток у здобувачів здатності компетентного прийняття рішень у виробничих ситуаціях, оволодіння сучасними методами та формами педагогічної діяльності.

Ознайомлювальна (педагогічна) практика створює реальні можливості для формування готовності здобувачів до проведення навчально-виховної роботи з школярами, потреби здобувати і застосовувати нові теоретичні і методичні знання й одночасно засвоювати передовий педагогічний досвід.

Дана практика дає можливість здобувачам також усвідомити відповідальність і масштабність роботи вчителя, тобто те, чого не можна навчитися в аудиторіях університету.

Під час проходження ознайомлювальної (педагогічної) практики здобувачі отримують можливість адаптуватись в умовах шкільного колективу і принести в нього нові ідеї з університетського середовища. Перебуваючи на практиці,

вони здійснюють зв'язок між кафедрами факультету історії, політології та міжнародних відносин та школами, гімназіями, ліцеями, сприяють обміну досвідом між вчителями та викладачами університету.

Важливого значення набуває розвиток комунікативної культури майбутніх вчителів, формування навичок педагогічної взаємодії та співробітництва.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Основна мета ознайомлювальної (педагогічної) практики, полягає у чіткому плануванні та регламентуванні діяльності здобувачів і керівників під час практики та окреслення її головних результатів. Програма практики передбачає планове, поетапне набуття здобувачами, через методи спостереження практичних професійних навичок, а відтак застосування набутих теоретичних знань із дисциплін історичного та психолого-педагогічного блоку.

Мета практики – засвоєння студентами сучасних методів, форм організації та знарядь праці в галузі майбутнього фаху, формування у них на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час викладацької роботи в реальних умовах педагогічного процесу, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати у практичній діяльності.

Практика дає можливість спостерігати і аналізувати організацію навчально-виховного процесу в школі, брати в ньому активну участь, підготуватись до самостійної роботи з учнями в майбутньому.

Основними **завданнями практики є**:

1. Проведення педагогічного спостереження за освітнім процесом у закладах середньої освіти.

2. Ознайомлення з особливостями організації навчання предметів громадянської та історичної освітньої галузі (історія України, всесвітня історія, правознавство, історія рідного краю, громадянська освіта, «Особа і суспільство», «Людина у сучасному світі»).

3. Складання узагальненого аналізу діючих освітніх програм з історії, ознайомлення із шкільними підручниками та посібниками з історії, рекомендованих для навчання учнів загальноосвітніх закладів.

4. Спостереження за професійною діяльністю вчителів громадянської та історичної освітньої галузі, розширення професійних контактів, вивчення передового педагогічного досвіду.

5. Застосування різних методів педагогічного дослідження – спостереження, методу бесіди, анкетування, методу вивчення шкільної документації та учнівських робіт, методу психолого-педагогічного тестування, соціометрії для об'єктивної узагальненої оцінки педагогічного процесу.

6. Формування умінь аналізу педагогічного процесу, зокрема, аналізу уроку та виховного заходу.

7. Організація взаємодії й спілкування з учнями, дослідження їх індивідуальних та вікових психологічних особливостей для ефективного здійснення виховної роботи в якості класного керівника.

8. Формування професійних компетенцій, педагогічного мислення, навичок самоосвіти та самовдосконалення, поваги до фаху педагога.

КОМПЕТЕНЦІЇ ЯКИМИ ПОВИНЕН ВОЛОДІТИ ЗДОБУВАЧ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

1. *проектно-прогностичні*: умінь прогнозувати розвиток і виховання дитини, результати певних педагогічних впливів; умінь ставити цілі і формувати завдання педагогічної діяльності; умінь планувати і складати плани роботи з дітьми, педагогами, батьками та ін.

2. *організаційні*: умінь організовувати різноманітні види діяльності з дітьми та дорослими, налагоджувати свою діяльність; умінь впорядковувати робоче місце тощо;

3. *методичні*: володіння методами і прийомами роботи з дітьми та дорослими, умінь здійснювати індивідуальний підхід, розвивати творчі здібності, активізувати пізнавальну діяльність; .

4. *діагностичні*: уміння вивчати особистість дитини і дорослого, умови і засоби педагогічного процесу, педагогічну документацію; уміння аналізувати діяльність дітей і дорослих, продукти діяльності, уміння розробляти і використовувати методи науково-педагогічних досліджень тощо;

5. *захисні*: уміння створювати сприятливі умови для здорового способу життя, створювати позитивний емоційний клімат, охороняти нервову систему учнів тощо.

6. *комунікативні*: уміння цілеспрямовано організовувати спілкування і керувати ним; уміння публічно виступати перед колективом педагогів, батьками, учнями; уміння вирішувати конфліктні ситуації, керувати своєю поведінкою і настроєм, чітко і переконливо висловлювати свої думки;

7. *дослідницькі*: уміння створювати персоніфікований план розвитку, навчання і виховання; уміння вивчати і узагальнювати передовий педагогічний досвід, володіння педагогічною рефлексією;

8. *корекційні*: уміння вести корекційну роботу з дітьми, дорослими; *прикладні*: уміння виготовляти дидактичні матеріали, естетично подавати їх учневі, використовувати інформаційні технології

Фахові компетентності

➤ Здатність виконувати вимоги Державного стандарту базової середньої освіти у професійній діяльності з урахуванням предметної спеціальності.

➤ Здатність формувати і розвивати мовно-комунікативні уміння та навички учнів.

➤ Здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.

➤ Здатність формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей.

➤ Здатність здійснювати інтегроване навчання учнів.

➤ Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів.

➤ Здатність розвивати в учнів критичне мислення.

➤ Здатність формувати ціннісні ставлення в учнів.

➤ Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

➤ Здатність використовувати цифрові технології в освітньому процесі, створювати та використовувати цифрові освітні ресурси.

➤ Здатність використовувати навчально-методичний інструментарій, обладнання навчального й загального призначення для кабінетів (за предметними спеціальностями); мультимедійне обладнання.

➤ Здатність враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів для формування мотивації учнів та організації їхньої пізнавальної діяльності, розвитку позитивної самооцінки, я-ідентичності.

➤ Здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, усвідомлюючи власні почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами.

➤ Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі, залучення батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

➤ Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'я-збережувальні технології під час освітнього процесу, здійснювати профілактично-просвітницьку роботу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя.

➤ Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності, навчатися впродовж життя.

Програмні результати навчання (РН)

➤ Знати та дотримуватися вимог Державного стандарту базової середньої освіти у професійній діяльності відповідно до предметної спеціальності.

➤ Вільно спілкуватися державною мовою на професійну тематику, використовуючи сучасну термінологію та систему понять за спеціальністю; аргументовано висловлювати власні думки державною мовою.

➤ Реалізовувати свої громадянські права і обов'язки, усвідомлювати та утверджувати цінності демократичного суспільства у професійній діяльності.

➤ Знати законодавчі вимоги щодо змісту загальної середньої освіти відповідного рівня та форм організації освітнього процесу (державні стандарти, типові освітні програми, модельні навчальні програми).

➤ Демонструвати академічні знання з освітньої галузі/навчального предмету (інтегрованого курсу) і володіти методиками і технологіями моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.

➤ Добирати дидактичні матеріали для вивчення учнями окремих тем/розділів навчальної програми відповідно до обов'язкових результатів навчання.

➤ Використовувати інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі та для професійного розвитку, створювати та використовувати цифрові освітні ресурси.

➤ Орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, перевіряти її достовірність, оперувати нею у професійній діяльності.

➤ Використовувати навчально-методичний інструментарій, обладнання навчального й загального призначення для кабінетів (за предметними спеціальностями); мультимедійне обладнання в освітньому процесі.

➤ Дотримуватися академічної доброчесності, вимог з охорони авторських прав під час використання та поширення електронних (цифрових) освітніх ресурсів.

➤ Усвідомлювати вплив вікових особливостей учнів на різні сфери їх розвитку, психічні процеси та використовувати відповідні форми і методи роботи з учнями; розпізнавати індивідуальні особливості учнів (навчальні стилі, типи темпераменту, особливості розвитку тощо) та враховувати їх під час планування та здійснення освітнього процесу.

➤ Враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів для формування мотивації учнів та організації їхньої пізнавальної діяльності, розвитку позитивної самооцінки, я-ідентичності.

➤ Підтримувати взаємодію між учнями для сприяння їхньому соціальному розвитку, формувати навички взаємодопомоги та співпраці.

➤ Усвідомлювати власні почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами, володіти способами запобігання професійному вигоранню.

➤ Взаємодіяти з учасниками освітнього процесу конструктивно та безпечно, поважаючи розмаїття думок і поглядів, приймаючи та поцінуючи інакшість.

➤ Взаємодіяти з учасниками освітнього процесу на засадах партнерства.

➤ Знати умови надання домедичної допомоги відповідно до законодавства, розпізнавати зовнішні ознаки погіршення самопочуття людини.

➤ Забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, з урахуванням його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

➤ Планувати освітній процес на основі освітньої програми закладу освіти і навчальних програм з предметів (інтегрованих курсів) з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти.

➤ Моделювати навчальні заняття на основі компетентнісного, діяльнісного, особистісно-зорієнтованого підходів.

➤ Аналізувати результати навчання учнів з метою подальшого врахування в освітньому процесі; використовувати методи та прийоми розвитку в учнів здатності до самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання.

➤ Визначати доцільність застосування різних методів наукового пізнання в освітньому процесі відповідно до змісту навчання.

➤ Визначати власні освітні потреби та обирати відповідні види, форми, програми професійного розвитку.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ ПРАКТИКИ

Відповідно до обсягу програми підготовки (кількості кредитів ECTS) та нормативному терміну навчання бакалавра за спеціальністю 014 – *Середня освіта (історія)*, затверджено графік навчального процесу. Згідно з графіком освітнього

процесу педагогічна практика проводиться у *п'ятому семестрі*, відповідно до плану студенти повинні один день в семестрі проводити в школі – загальна кількість днів – 15. Конкретний час проведення практики визначається наказом по Університету. На проходження ознайомлювальної (педагогічної) практики бакалаврам відводиться *75 год/ 2,5 кредитів ECTS*.

Ознайомлювальна (педагогічна) практика відбувається в очному режимі з відривом від навчання.

У випадку воєнного стану, карантину або інших обставин, практика може проходити ***дистанційно***.

Дистанційне проходження практики реалізується через сукупність наступних заходів: засоби надання методичного матеріалу здобувачу; засоби контролю успішності здобувача; засоби консультації здобувача викладачем; засоби інтерактивної співпраці викладача і здобувача; можливість швидкого доповнення курсу новою інформацією, коригування помилок.

Найкращими у плані ефективності та за простотою підключення є такі програми як ***Moodle, Google Classroom i Microsoft Teams***. Ці програми допомагають планувати освітній процес, створювати курси та паралельно спілкуватися з кількома студентами. Якщо немає можливості швидко впровадити систему управління навчанням, завжди придуть на допомогу такі комунікаційні платформи, як ***Zoom, Hangouts, Skype***. Це спростить передачу завдань та допоможе підтримати зв'язок зі здобувачами, а їм – допоможе підтримати зв'язок як з керівником практики від кафедри, так і з керівником практики від факультету.

Загальні рекомендації для проведення практики в дистанційному або змішаному форматі:

1. Кожен здобувач повинен створити віртуальну сторінку-портфолію ***Google site*** або в іншій електронній базі свого електронного щоденника.

2. Здобувач повинен надати доступ до свого сайту (портфолію) координатору практики від факультету, завідувачу кафедри та всім методистам практики.

3. Здобувач повинен підключатись до всіх уроків вчителя, за яким він закріплений у визначений день практики.

4. Здобувач повинен вести електронний щоденник спостереження.

За підсумками дистанційного проходження ознайомлювальної (педагогічної) практики студенти повинні виконати всі завдання, оформити та дистанційно здати звіт з проходження практики.

!!!У випадку повної неможливості підключитися до загального освітнього закладу і вести спостереження за уроками в реальному часі здобувачі мають такі можливості:

1. Здобувачі повинні раз в тиждень на відповідних платформах переглядати як мінімум 3 уроки та записувати їх в щоденник-спостереження.

2. В щоденнику необхідно записувати які методи були використані вчителем, а також власний аналіз уроку і висновки.

3. Щоденник необхідно вести онлайн з наданим доступом керівнику практики.

Рекомендовані такі платформи для перегляду уроків:

▪ **«Всеукраїнська школа онлайн» (ВШО).** <https://lms.e-school.net.ua/> ВШО – це онлайн-ресурс для змішаного та дистанційного навчання учнів з освітніми матеріалами для учнів і педагогічних працівників, що пройшли експертизу та відповідають державним освітнім стандартам. Організацією проведення експертизи опікується Експертна рада з питань наповнення вебплатформи дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» освітніми матеріалами.

Наразі на платформі розміщено освітні матеріали для учнів 5-11 класів, кожен урок складається з відеолекції тривалістю від 5 до 15 хвилин, конспекту уроку, тестових завдань, додаткових матеріалів. У межах курсу передбачено тематичне оцінювання і підсумкове оцінювання курсу. Всі матеріали відповідають державним програмам.

▪ **Віртуальна школа.** Онлайн ресурс на сайті Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. http://ippobuk.cv.ua/?page_id=866

На сайті розміщені відео-уроки, які проводять вчителі-практики та викладачі університету. Уроки стосуються різних тем та класів. На уроках використано різні методики викладання, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу під час дистанційного навчання.

▪ **Методичні матеріали з інфомедійної грамотності від проєкту IREX.** Завдяки програмі було запроваджено медіа- та інформаційну грамотність у чинні навчальні програми з п'яти шкільних предметів для учнів/-ениць 8-10 класів, а саме – з української мови та літератури, мистецтва, історії України та всесвітньої історії. Зокрема, було розроблено понад 300 уроків та понад 400 вправ.

<https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizacijami/rada-mizhnarodnih-naukovih-doslidzhen-ta-obminiv-irex/programa-vivchaj-ta-rozriznyvaj-infomedijna-gramotnist>

▪ Програма підтримки освітніх реформ в Україні створила онлайн платформу **Тулбокс для вчителів.** <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox>

Тулбокс – це збірка вправ та матеріалів для формування та оцінки громадянських компетентностей на різних предметах у школі та в рамках позаурочної і позашкільної програми. Всі вправи, викладені у Тулбоксі, розроблені або модифіковані вчителями-практиками, контактна інформація яких міститься у кожному доданому матеріалі.

Тривалість робочого часу здобувачів під час проходження практики регламентується Кодексом законів про працю України і складає: для студентів віком від 16-ти років – 30 годин (1 кредит) на тиждень.

Основні етапи проходження практики:

1. Підготовчий

- участь в настановному семінарі, який проводить координатор практики від факультету;
- ознайомлення з нормативною базою;
- знайомство з закладом освіти: адміністрацією закладу, вчителями, класом;
- ознайомлення з документацією закладу, необхідною для проходження практики;
- аналіз навчально-методичного забезпечення дисципліни;
- ознайомлення з розкладом занять в закладі освіти, розкладом дзвінків.

2. Основний

- складання індивідуального плану роботи;
- відвідування уроків;
- співпраця з вчителями та класним керівником;
- ведення щоденника та заповнення карток спостереження.
- участь у виховних заходах;
- допомога в підготовці уроків: встановлення обладнання, перевірка контурних карт, тестів тощо.

3. Завершальний

- оформлення документації;
- підготовка та здача звіту;
- підведення підсумків практики.

БАЗИ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ

На основі договору про співпрацю між Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича та управлінням освіти Чернівецької міської ради від 9 січня 2020 р. визначено бази практики для студентів спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» .

Згідно з договором бази практики є:

- Чернівецький ліцей №1 математичного та економічного профілів;
- Чернівецький багатопрофільний ліцей №4;
- Чернівецький ліцей № 7 (до перейменування – Чернівецька гімназія № 7 ЧМР);

- Чернівецький ліцей №8 імені Тараса Шевченка (до перейменування – Чернівецька гімназія № 1 ЧМР);
- Чернівецький ліцей №9 (до перейменування – Чернівецька гімназія № 4 ЧМР);
- Чернівецький ліцей №12 «Ювілейний» (до перейменування – Чернівецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 5 ЧМР);
- Чернівецький ліцей №14 (до перейменування – Чернівецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 ЧМР);
- Чернівецький ліцей №17 «Успіх» (до перейменування – Чернівецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 11 ЧМР);
- Чернівецька гімназія № 8 (до перейменування – Чернівецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 8 ЧМР);
- Чернівецька гімназія №13 (до перейменування – Чернівецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 31 ЧМР).

Завідувач кафедри або відповідальна особа (координатор практики від факультету) який відповідає за організацію та проведення практик у структурному підрозділі (в разі її призначення) подає у 5-и денний термін завідувачу практики університету Паспорт баз практик. На основі Паспортів баз практик завідувач практики університету формує загальноуніверситетську інформаційну базу Паспортів баз практик із визначенням спеціальностей, які вони забезпечують.

Договір, згідно зі встановленою формою, готується у двох примірниках: один – Університету, другий – базі практики. Примірник договору Університету реєструється у відповідному журналі та зберігається на кафедрі.

На основі договору здобувачі отримують направлення на проходження практики, яке готує керівник практики від кафедри. Направлення на практику оформляється в одному примірнику згідно зі встановленою формою.

У разі необхідності, на вимогу бази практики, здобувачам надаються листи-клопотання про прийняття на практику здобувачів. Листи оформлюються завідувачем практики університету, підписуються першим проректором реєструються у канцелярії університету.

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ КЕРІВНИКІВ ПРАКТИКИ ТА СТУДЕНТІВ-ПРАКТИКАНТІВ

Права та обов'язки координатора практики та керівників *Координатор практики від факультету:*

- підбирає разом із завідувачами кафедр, за якими закріплено проведення ознайомлювальної (педагогічної) практики, та завідувачем практики університету бази практики для проходження навчальних і виробничих практик студентів факультету;

- контролює готовність та відповідність програмі баз практики перед початком практики. Для цього за 2 місяці до початку практики базам практики надається програма практики і договір про проведення практики;

- забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед відбуттям здобувачів на практику: підготовку проекту наказу, інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, методичні рекомендації та інші, перелік яких встановлює навчальний відділ університету);

- розподіляє здобувачів на бази практики;

- повідомляє здобувачам про систему звітності з практики, а саме: подання письмового звіту, підготовка доповіді, повідомлення, виступу тощо;

- у тісному контакті з керівниками по кафедрі забезпечує якість її проходження згідно з програмою;

- протягом тижня після захисту практики подає до навчального відділу письмовий звіт про проходження практики із зауваженнями та пропозиціями щодо її поліпшення.

Завідувач кафедри, за якою закріплено проведення певного виду практики:

- забезпечує розробку робочих програм практики, контролює їх виконання;

- при складанні навантаження кафедри планує керівництво практикою викладачам із досвідом роботи, який відповідає профілю роботи баз практики;

- може призначати відповідальну особу за організацію та проведення практик на кафедрі.

Для безпосереднього керівництва практикою здобувачів вищої освіти завідувачем кафедри визначається керівник практики від кафедри відповідно до його навчального навантаження.

В обов'язки керівника практики від кафедри входить:

- до початку практики видати кожному практиканту індивідуальне завдання;

- представити студентів-практикантів керівнику бази практики, який закріплює практикантів за керівниками від бази практики;

- за 10 днів до початку практики, відповідно до розподілу студентів, на кожен базу практики сформувати Паспорт бази практики;

- своєчасно отримати від керівника бази практики витяги з наказу про прийняття здобувачів вищої освіти на практику і призначення керівників від бази практики;

- під час проведення практики постійно контролювати забезпечення належних умов праці і побуту практикантів та дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства;

- контролювати виконання практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, ведення щоденника практики студентами бази практики;

- надавати практикантам методичну допомогу у вирішенні завдань, визначених програмою практики;

- своєчасно подавати завідувачу кафедри письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо її поліпшення.

Обов'язки керівників практики від бази практики:

- забезпечити необхідні умови для виконання здобувачем програми практики та, за необхідності, внесення коректив щодо підвищення ефективності проведення практики;
- провести інструктивну (у перший день практики) нараду зі здобувачем-практикантом. У разі потреби навчити здобувача-практиканта безпечних методів праці;
- забезпечити облік виходів на роботу здобувача-практиканта. Про всі порушення трудової дисципліни, внутрішнього розпорядку та про інші порушення повідомляти заклад освіти;
- своєчасно попереджувати нещасні випадки, порушення, які можуть трапитися зі здобувачем під час проходження практики, а у їх випадку, розслідувати комісією бази практики разом із завідувачем кафедри та відповідальним на кафедрі за практику.
- після закінчення практики надати здобувачу-практиканту характеристику за підписом керівника бази практики.

Права та обов'язки здобувачів вищої освіти університету при проходженні практики:

- до початку практики одержати від керівника практики від кафедри консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;
- своєчасно прибути на базу практики;
- у повному обсязі виконати програму практики та індивідуальні завдання керівників практики від кафедри та бази практики;
- вивчити і дотримуватися правил внутрішнього розпорядку бази практики, правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії та відповідно до законодавства;
- своєчасно подати керівнику практики від кафедри звітну документацію, що вимагається програмою практики, й захистити звіти про проходження практики;
- проводити свою діяльність згідно з вимогами Статуту школи, правилами внутрішнього розпорядку, виконувати розпорядження адміністрації школи, вчителів та керівників педпрактики;

- приходити до школи не пізніше як за 15 хвилин до початку навчальних занять або позакласних заходів, і знаходитися у школі мінімум 6 годин; запізнення у школу прирівнюється до запізнення на обов'язкові заняття в університеті;

- у разі хвороби пред'явити відповідний медичний документ;

- виконувати поточні вказівки керівників практики та вимоги, які передбачені програмою практики;

- систематично вести документацію з педпрактики, завжди мати її при собі та при першій вимозі пред'явити її керівникам практики;

- здобувач протягом трьох днів після закінчення практики завершує підготовку необхідних методичних матеріалів (звіт про практику, педагогічний щоденник, відгук керівника від бази практики, конспекти уроків та ін.).

Здобувач-практикант має право вносити пропозиції щодо вдосконалення освітнього процесу, організації ознайомлювальної педпрактики, брати участь у конференціях та нарадах; одержувати консультації вчителя та методиста з усіх питань проведення педагогічної практики; користуватися бібліотекою школи, навчальними кабінетами, навчальними посібниками; отримати у декана дозвіл на проходження педпрактики за місцем проживання або роботи.

Обов'язки представників від групи здобувачів

- скласти графік практики групи здобувачів, узгодити його з керівником;

- вести облік перебування здобувачів на практиці й виконання ними індивідуальних планів роботи;

- повідомляти здобувачам інформацію керівника про консультації, зустрічі, зміни в розкладі;

- виконувати доручення керівника практики, які стосуються організації і проведення педагогічної практики;

- висвітлювати перебіг практики.

ПЕРЕЛІК ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Після закінчення терміну практики студенти звітують про виконання програми та індивідуального завдання.

Після закінчення практики здобувач-практикант подає на кафедру наступні документи:

- **Щоденник;**
- **Звіт;**
- **Характеристика на здобувача від закладу освіти в якому проходить практику;**
- **Три розгорнутих аналізи уроку вчителя історії;**
- **Сценарій виховного заходу***

Підсумковий контроль здійснюється комісією, яку призначає завідувач кафедри. До складу комісії входять: координатор практики від факультету, керівники практики від кафедри, керівники практики від баз практики (за можливістю), викладачі кафедри, які викладали студентам дисципліни професійної підготовки.

Комісія може заслуховувати звіт про проходження практики здобувачів вищої освіти на базах практики в останні дні її проходження, або на кафедрі протягом перших п'яти днів після її завершення.

Результати підсумкового контролю заносяться у відомість обліку успішності, залікову книжку здобувача вищої освіти.

Результати практики обговорюються на кафедрах, на навчально-методичних конференціях факультетів, а загальні результати на Вченій раді університету в терміни, які визначаються планом роботи Ради закладу. Здобувачі, які не виконали програму практики, отримали негативний відгук про роботу, чи незадовільну оцінку при складанні заліку з практики, можуть отримати можливість пройти практику повторно за умов, зазначених вищим навчальним закладом. Коли здобувач повторно отримав негативну оцінку з практики в комісії, вирішується питання про відрахування здобувача з закладу вищої освіти. Оцінка здобувача за практику враховується стипендіальною комісією при визначенні розміру стипендії разом з його оцінками за результатом підсумкового контролю.

За результатами захисту виставляють: здобувачам денної та заочної форми навчання залік, результати заносять до

---

* Якщо брав участь у виховному заході або допомагав в його підготовці.

залікової відомості і залікової книжки здобувача за підписом керівника практики від кафедри.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ОЗНАЙОМЛЮВАЛЬНОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ

Ознайомлювальна (педагогічна) практика здобувачів оцінюється за всіма видами діяльності відповідно до розробленої системи балів.

1. Розподіл балів

Назва навч. елементу	Зміст навчального елементу	Види навчально-практичної діяльності	Бали за НЕ
Організаційно-ознайомчий	Участь в настановчому семінарі (ознайомлення з наказом, програмою практики); знайомство з керівником практики від кафедри	складання індивідуального плану роботи під час практики	1 1 б
Педагогічна діяльність	Ознайомлення з діяльністю навчального закладу;	ознайомлення з індивідуальним планом роботи вчителя;	2
	Ознайомлення з функціональними обов'язками вчителя;	ознайомлення з досвідом роботи вчителя: з конспектами уроків, наочністю, шкільною документацією, з заповненням журналу	2
	Спостереження за проведеннями уроків	аналіз уроків вчителя на основі спостереження;	5 б. (5*15=75) 79 б.

Підсумки практики	Підготовка та подача на кафедру керівникові звітної документації	вчасне оформлення на подання всієї документації.	5
	Захист практики	усний звіт про виконану роботу -враження та пропозиції	15 20 б.
Разом – 100 балів			

2. Критерії оцінювання аналізу уроку вчителя

Оцінку **«відмінно»** ставиться якщо студент зробив повний аналіз уроку вчителя. Зокрема, висвітлив мету, зміст, методи та прийоми, форми організації всіх аспектів уроку – змістовного, дидактичного, психологічного, виховного, методологічного, організаційного. Висвітлив діяльність учнів на уроці, їх поведінку та активність.

Оцінку **«добре»** ставиться якщо студент зробив комплексний аналіз уроку. Зокрема, висвітлив мету, зміст, методи та прийоми, не чітко вказав форми організації всіх аспектів уроку – змістовного, дидактичного, психологічного, виховного, методологічного, організаційного, або упустив один із вказаних аспектів. Висвітлив діяльність учнів на уроці, їх поведінку, активність, але в загальних рисах.

Оцінку **«задовільно»** ставиться, якщо студент зробив короткий аналіз уроку. Відобразив тільки основні дидактичні завдання: план, мету, завдання. Майже не висвітлив взаємодію вчителя і учнів.

Оцінку **«незадовільно»** ставиться, якщо студент вказав тільки тему уроку, клас та вчителя, але взагалі не висвітлив хід уроку.

3. Загальні критерії оцінювання ознайомлювальної (педагогічної) практики

Формою підсумкового контролю є **залік**.

Ознайомлювальна (педагогічна) практика студентів оцінюється за всіма видами діяльності відповідно до розробленої системи балів.

Підсумкова форма контролю оцінюється за 100-бальною системою. Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну 5-бальну шкалу та європейську шкалу ECTS.

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)
B	80 – 89 (дуже добре)	4 (добре)
C	70 – 79 (добре)	
D	60 – 69 (задовільно)	3 (задовільно)
E	50 – 50 (достатньо)	
FX	40 – 49 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)
F	0 – 40 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)	

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ОСНОВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ОЗНАЙОМЛЮВАЛЬНОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ

Після закінчення практики здобувач-практикант подає на кафедру наступні документи:

- ✓ *щоденник,*
- ✓ *звіт,*
- ✓ *характеристика на здобувача від закладу освіти в якому проходив практику,*
- ✓ *три розгорнутих аналізи уроку вчителя історії,*
- ✓ *таблиця спостереження за проведенням навчальних занять,*
- ✓ *сценарій виховного заходу (якщо брав участь у виховному заході або допомагав в його підготовці)*

Щоденник – здобувача повинен відповідати наступним **правилам оформлення:**

1. Щоденник – це основний документ, що стисло відображає всю роботу здобувача у відповідному навчальному закладі і свідчить про поступове формування його педагогічного досвіду, про професійну адаптацію майбутнього фахівця і про ступінь його готовності до самостійної педагогічної діяльності.

2. Поточні записи у щоденник здобувач зобов'язаний робити у кінці кожного робочого дня.

3. Здобувач-практикант зобов'язаний на протязі усього періоду практики завжди мати щоденник при собі і надавати його керівникам навчального закладу, офіційним керівникам своєї практики, завідувачеві кафедри і деканові за їх вимогою для поточного і підсумкового контролю та внесення відповідних записів і оцінок.

4. В щоденнику обов'язково повинні бути такі структурні елементи:

- розклад уроків для класів, у яких проходить практика;
- розклад дзвінків закладу освіти;
- розклад уроків вчителя за яким здобувач закріплений;
- основні сторінки щоденника рекомендовано вести у вигляді таблиці в якій вказується такі структурні елементи:

дата, клас, тема уроку, методи, які вчитель використав під час уроку.

Звіт – здобувача повинен відповідати наступним **правилам оформлення:**

1. Обсяг звіту складає довільну кількість сторінок комп'ютерного набору. До загального обсягу входять титульна сторінка, план, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел та додатки.

2. Текст набирається на аркушах паперу стандартного формату А-4 з використанням шрифтів текстового редактора Times New Roman, кеглем 14, через 1,5 інтервали з дотриманням таких розмірів полів: верхнього і нижнього – 20 мм, лівого – 30 мм, правого – 10 мм.

3. Титульна сторінка оформляється за встановленою формою.

4. Список використаної літератури та інших документальних джерел, використаних під час роботи, розміщуються після висновків і оформляється відповідно до чинних стандартів.

5. В тексті звіту здобувач повинен обов'язково вказати такі моменти:

- База практики;
- Терміни проходження практики;
- Класи за якими був закріплений;
- Вчителя-керівника від бази практики;
- Кількість відвіданих уроків;
- Теми відвіданих уроків;
- Висновки та пропозиції;

6. У висновках обов'язково подати узагальнений аналіз спостережених методів і форм роботи на уроках, висновки про ефективність застосованих різних форм і методів взаємодії учнів і вчителя. Вказати, яке значення мала дана практика для педагогічної підготовки майбутнього вчителя, які позитивні і негативні сторони можна виокремити в роботі вчителя.

Характеристика на здобувача – характеристику готує заклад освіти, в характеристиці висвітлені основні навички та компетенції, якими володіє здобувач, його поведінка під час практики, вміння комунікувати з адміністрацією закладу,

вчителями, учнями. Виставляється оцінка за проходження практики. Характеристику підписує директор закладу і ставить печатку.

Основна структура характеристики:

1. Назва документа й прізвище, ім'я, по батькові того, кому видається характеристика. Рік народження, освіта.

2. Текст, де зазначено період практики, обсяги та якість виконаних завдань, моральні якості студента, які він проявив під час практики, рівень організації праці, дисциплінованість і добросовісність у ставленні до роботи студента-практиканта, його ініціативність і творчість.

3. Оцінка за практику.

4. Дата складання.

5. Підпис відповідальної службової особи й гербова печатка організації, яка видала характеристику. Текст характеристики викладається від третьої особи.

ЗРАЗКИ ОФРОМЛЕННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

ЩОДЕННИК

Здобувач (ка)-практикант (ка) ___ курсу ___ групи
факультету _____
спеціальності _____

Початок практики _____

Кінець

практики _____

На другій сторінці записуються такі дані:

Заклад освіти ___ міста (села, району) _____

Закріплений клас _____

Класний керівник _____

Учитель історії _____

Директор закладу освіти _____

Адреса закладу освіти _____

На наступних сторінках міститься інформація організаційного характеру:

1. Розклад занять (для класів, у яких проходить практика студентів).
2. Розклад дзвінків на уроки:
3. Список учнів закріпленого класу

На наступних сторінках щоденника студент детально описує всі види роботи протягом всієї практики.

За зразком:

№	Дата	Вид діяльності	Результат діяльності

! Щоденник підписують

Студент-практикант

Вчитель-методист

Керівник-практики

Координатор практики

ЗВІТ

Про роботу здобувача(ки)-практиканта(ки) _____
_____ курсу _____ групи _____ спеціальності
Проходив практику в _____

1. Скільки уроків споріднених дисциплін відвідав

2. Скільки уроків з фаху відвідав

Тема: _____

Аналіз _____

Тема: _____

Аналіз _____

Тема: _____

Аналіз _____

Тема: _____

Аналіз _____

Тема: _____

Аналіз _____

Тема: _____

Аналіз _____

Тема: _____

Аналіз _____

4. За яким класом був закріплений _____

5. Висновки та пропозиції

Підписи:

Здобувач(ка)-практикант(ка)

Вчителя-методиста

Керівника-практики

Координатор практики

Аналіз відвіданого уроку вчителя

Заклад освіти _____

Клас _____

Дата проведення: _____

Предмет: _____

Мета відвідування уроку: *(набуття нових навичок, глибоке осмислення уроку, його змісту, структури, методів та способів досягнення мети)*

Вчитель: _____

Тема уроку: _____

Мета уроку: _____

Тип уроку: _____

Структура уроку:

I. Організаційна частина.

1. Привітання учнів. Емоційна підтримка учнів.

II. Актуалізація опорних знань.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Розповідь (Пояснення) учителя з використанням презентації, історичних карт, опорних схем.

2. Робота у зошиті, з контурною картою, витягами з історичних джерел.

3. Постановка проблемного запитання.

V. Закріплення матеріалу (використані методи, елементи формульовального оцінювання).

VI. Домашнє завдання.

Приклад аналізу структури уроку

1. Урок за типом засвоєння нових знань.

Чіткість його визначається логічним взаємозв'язком окремих структурних частин, які оптимально витримані за часом, мають свою мету та зміст і відзначаються логічною завершеністю. Це підтверджує достатню культуру педагогічної праці. Раціонально, вдумливо і дидактично грамотно визначена основна мета уроку, вона чітко впливає зі змісту навчального матеріалу, відповідає віковим і

інтелектуальним особливостям учнів класу та несе в собі інформацію про кінцевий результат уроку.

Відповідно до місця уроку, основної мети та завдань окремих його частин, які чітко формулюються перед учнями та узгоджуються з їхнім особистим досвідом, тип вибрано правильно. З урахуванням особистісно орієнтованого підходу до навчання вчитель надає перевагу гнучкій (або стійкій) структурі уроку.

Чітко проводиться мотивація навчальної діяльності учнів на всіх етапах уроку, що сприяє збудженню їхнього інтересу до вивчення нової теми, творчої діяльності.

Зміст уроку повністю відповідав вимогам навчальної програми та меті поставлених завдань.

Кваліфіковано реалізовано принципи навчання.

2. Свідомому засвоєнню нового матеріалу слугувало методично правильно організоване повторення раніше вивченого матеріалу та актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів.

Було проведено перевірку домашнього завдання. Оптимально використано час на цю роботу. Перевірка знань учнів характеризується чіткістю мети. Опитування мало науковий характер, що в першу чергу обумовлювалося вмінням виправляти помилки в ході відповіді та залученням до цієї роботи учнів.

Робота з вивчення нового матеріалу характеризується конкретністю й чіткістю реалізації основних завдань уроку. Виклад нового матеріалу відзначається логічністю, умілим виділенням головного, істотного. Учитель розкриває зміст теми цікаво, доступно, з наукових позицій, використовує останні досягнення. Новий матеріал вивчається в процесі самостійної роботи, яка носить творчий пошуковий характер. Це сприяє розвитку в учнів самостійності, допитливості, здатності встановлювати певні закономірності. До основних висновків учні приходили самі, а вчитель при цьому зберігав керівну роль.

Педагог пов'язує матеріал теми з життям, виробничим оточенням і робить це так, що цей зв'язок впливає зі змісту вивченого матеріалу та є його логічним продовженням.

У ході подання нового матеріалу проводиться безпосередня перевірка якості розуміння його учнями. Засвоєння нового матеріалу школярами на уроці є оптимальним.

Постановка вчителем питань стимулює розвиток розумових сил, не налаштовує на заучування, активізує думки, виховує інтерес до навчання. Питання, які ставить учитель, вимагають вдумливого читання, розуміння та осмислення матеріалу, але не його механічного заучування. Учитель направляє хід думки учнів таким чином, щоб вони активно, зосереджено намагались побачити невидиме, зрозуміти приховане, розглянути незвичайне у звичайному, у тому, що зустрічається на кожному кроці (розумова активність). Види роботи відповідали віковим особливостям учнів, дозволили вчителю активізувати навчальну їхню діяльність, що в кінцевому підсумку було результатом того, що учні були не пасивними слухачами, а активними учасниками.

Використання різних видів роботи сприяло зниженню втомленості учнів у процесі роботи. Це позитивна сторона уроку, глибоко продумана вчителем.

3. Оптимально організовано самостійну роботу учнів під керівництвом учителя з урахуванням рівня їхніх навчальних можливостей. Самостійна пошукова діяльність учнів на уроці забезпечувалася в процесі співпраці вчителя та школярів. Колективна робота учнів уміло поєднується з виконанням індивідуальних диференційованих завдань.

4. Використання наочності та технічних засобів навчання, їх застосування дозволило не тільки доступно викласти новий матеріал і закріпити його, але і зекономити час на вироблення практичних умінь і навичок в учнів на самому уроці. Використання технічних засобів і засобів наочності допомогло учням глибше проникнути в суть вивченого матеріалу.

Запитання вчителя до учнів активізували їх до самостійних суджень і практичних дій, направляли на доказову відповідь. Це сприяло більш повній реалізації на уроці принципу виховуючого та розвиваючого навчання. Протягом уроку (у процесі опитування) учитель добився від своїх учнів грамотної і повної відповіді, точних формулювань.

Педагог пропонує не лише відтворити пройдений матеріал, але і виділити із нього найбільш істотне, підтвердити практичні навички теоретичними положеннями. Доповнює і поглиблює відповіді учнів, стимулює їх на активне, свідоме засвоєння матеріалу постановкою цілого ряду запитань. Оптимальним у процесі перевірки є співвідношення теоретичних та практичних завдань.

Слід відмітити вміння учнів триматися під час відповіді як з місця, так і біля дошки, звернутися до вчителя, доповнити чи поправити відповідь товариша.

5. Оцінювання роботи учнів проводилося відповідно до критеріїв, об'єктивно й аргументовано. Отримані учнями бали виставлено в щоденники.

Упродовж уроку знання застосовувались у вправах, учні зробили значний крок на шляху розвитку. Навчання здійснювало вплив на розвиток і виховання школярів, тому що учитель враховував навчальні можливості кожного з них. Урок сприяв розвитку кожної дитини, її пам'яті, мислення, волі, ефективно організовувалась пізнавальна діяльність школярів.

Майстерність учителя виявлялася у тому, що знання, набуті учнями на попередніх уроках, вдало застосовуються і надалі, повторення оптимально співвідноситься з вивченням нового матеріалу таким чином, що для цього не потрібно спеціально виділяти час. Систематична робота вчителя в даному напрямку дасть змогу повторювати учнями матеріал без завдань для домашнього повторення за підручником.

Весь клас працював активно і з інтересом.

6. Заслугує на увагу робота з вироблення культури навчальної праці. У кожного на парті є все необхідне і при зміні одного виду роботи на інший не витрачається дорогоцінний час. Записи в зошитах, на дошці ведуться чітко й акуратно. Постійно організовується робота школярів з навчальним підручником.

7. З точки зору виховного впливу уроку, перш за все треба відмітити особистість учителя. Спокійний тон, уважне і добре ставлення до учнів у поєднанні з вимогливістю, манера звертатися до класу, витримка – усе це передається дітям і слугує еталоном людських стосунків. Вихованню учнів

сприяли засоби навчання, а саме естетика їхньої форми і змісту. Виявленню творчого потенціалу школярів сприяли вдало застосовані методи і форми роботи. Урок відзначається свідомою робочою дисципліною.

8. Продумано і своєчасно дано домашнє завдання. Зміст його впливає із усього ходу уроку і носить творчий характер, активізує учнів самостійно робити висновки, поглиблювати і завершувати роботу, розпочату на уроці (вдосконалення вмінь, підготовка до оволодіння знаннями в класі, спостереження над предметами та явищами природи і праці, задоволення і розвиток багатогранних інтелектуальних запитів). Учитель зробив потрібні роз'яснення щодо виконання завдання і перевірів рівень розуміння ходу його виконання учнями, попередив учнів про можливі труднощі під час виконання завдання та дав рекомендації щодо подолання.

Задаючи читати матеріал за підручником, педагог дає питання, над якими, читаючи, треба подумати. Задані практичні завдання орієнтовані на застосування, поглиблення знань, учитель показує, як треба зіставляти, осмислювати теоретичні закономірності з виконанням даного завдання (що аналогічна робота виконувалась у класі). Суттєву роль відіграє індивідуалізація домашнього завдання – це доводить, що вчитель вивчає можливості, здібності кожної дитини.

9. На уроці створено належні матеріальні, морально-психологічні, гігієнічні, естетичні умови. Урок проходить у чистому, добре провітреному класі. Заняття проведено в досить високому темпі, раціонально використано кожну хвилину. Мети уроку досягнуто.

10. Заняття має логічне завершення: проводиться перевірка завдань, які дано учням перед його початком. Висновки з уроку робить учитель. Прийоми мотивації та організації навчальної роботи учнів упродовж уроку сприяють створенню такої ситуації, при якій учні відчують задоволення від своїх успіхів у навчанні («ситуація успіху»). Зміст уроку сприяв розвитку в учнів інтересу до навчання. Активна робота учнів у ході уроку дозволяє зробити висновок про те, що матеріал з теми засвоєно. Звертає на себе увагу кропітка, продумана, здійснювана з уроку в урок підготовка

вчителя та учнів до активної роботи, система роботи педагога з підготовки учнів до тематичного оцінювання.

11. Урок проведено відповідно до обґрунтованого, чіткого плану, складеного вчителем у процесі підготовки до нього. Він оптимально коригується учителем відповідно до обставин.

Враження від уроку позитивні.

Підписи:

Здобувач(ка)-практикант(ка)_____

Вчитель-методист_____

СТРУКТУРА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ:

1. Тема виховного заходу та форма його проведення.
2. Вікова категорія класу (яка буде залучена до заходу).
3. Мета виховного заходу.
4. Наочне оформлення, його зміст, кількість.
5. Музичне оформлення: перелік музичних творів та зазначення їх авторів.
6. Обладнання: технічні та інші засоби, необхідні для проведення виховного заходу (магнітофон, акустична система, мікрофон, телевізор, проектор, декорації, стелаж для виставки, мольберти, трибуна, музичні інструменти, вази для квітів тощо).
7. Додаткові реквізити (за потреби).
8. Сценарій ходу виховного заходу: вступ (визначається актуальність теми, мотивується діяльність), основна частина (її зміст спрямований на реалізацію визначених педагогічних завдань, передбачає залучення учнів до різних видів діяльності), заключна частина (підведення підсумків, допомагає з'ясувати рівень розуміння й усвідомлення основних ідей справи). У ході сценарію слід виділити усі види роботи (розповідь, інтерв'ю, демонстрація, перегляд фрагментів фільму, гра, бесіда, прослуховування музичних творів) й детально їх описати. Якщо виконується пісня, вірш чи прозовий твір – слід подати їх повний текст. Якщо проводиться гра – потрібно вказати завдання її учасникам, правила та умови гри.
9. Якщо сценарій є авторською, оригінальною розробкою (у ній немає чужих текстів), то на титульному аркуші вказують: «Автор сценарію: прізвище, ім'я, по батькові», списку літератури не подають. Якщо сценарій має компілятивний (з різних готових матеріалів компонувався необхідний) або комбінований (є доробки автора та використаний матеріал інших авторів) характер, слід писати «Сценарій підготував (підготувала) прізвище, ім'я, по батькові». Якщо над сценарієм працювала творча група, то слід назвати прізвища, імена та по батькові всіх авторів. За умови використання компілятивного та комбінованого методів роботи над сценарієм, після викладу його змісту обов'язково слід подати

перелік використаної літератури, щоб уникнути плагіату. Описуючи перелік використаної літератури, необхідно вказати сторінки, матеріал з яких є складовою сценарію.

10. Перелік літератури подають згідно з вимогами[†].

[†] Структура виховного заходу за: Маринченко Г.М. Методика викладання історії у ЗЗСО: матеріали для організації самостійної роботи під час дистанційного та змішаного навчання. Навчально-методичний посібник. Миколаїв, 2022. С. 177.

7.	Використовує прийоми самооцінювання і взаємооцінювання учнів												
8.	Відзначає досягнення учнів, підтримує у них бажання навчатися												
9.	Добирає домашнє завдання, спрямоване на оволодіння ключовими компетентностями, озвучує критерії його оцінювання												
10.	Дає учням можливість вибору рівня навчальних завдань і напрямів навчальної діяльності												

КОРИСНІ ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

1. Веб сайт Освіта. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/89978/>
2. Відео-уроки історії. Режим доступу: <https://1plus1.video/uroki-istoriyi-z-oleksandrom-alforovim/2022>
3. Віртуальна школа від ІППОЧО. Режим доступу: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=866
4. Всеосвіта. Бібліотека методичних матеріалів для вчителів. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/>
5. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба». Режим доступу: <https://www.novadoba.org.ua>
6. Всеукраїнська школа онлайн. Режим доступу: <https://lms.e-school.net.ua/>
7. Історія в школі. Режим доступу: <https://www.historyua.com>
8. Критичне мислення для освітян // Платформа масових відкритих онлайн-курсів Prometheus. Режим доступу: https://apps.prometheus.org.ua/learning/course/course-v1:CZ+CTFT101+2017_T3/home
9. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з історії, правознавства, громадянської освіти в закладах загальної середньої освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р. Режим доступу: https://znayshov.com/News/Details/metodychni_rekomendatsii_shchod_o_orhanizatsii_osvitnoho_protseesu_ta_vykladannia_navchalnykh_predmetiv_u_2023_2024_n.r._vid_ippocho
10. Модельні навчальні програми від Академії української преси. Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/mediaosv/navchalni-programy/>
11. На урок. Бібліотека методичних матеріалів для вчителів. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/biblioteka/istoriya-ukra-ni>
12. НУШ. Уроки історії. Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/uroky-istoriyi-v-shkoli-novi-navchalni-programy-ta-komentari-vchyteliv/>
13. Програма підтримки освітніх реформ в Україні. Режим доступу: <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox>
14. Сайт Міністерства освіти і науки України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022->

roku?fbclid=IwAR1DLVTeHmbr1kTmdirtY7S2GRviDcpVvLH-3zXHkjRMsc-0gDa94I3t_8o

15. Сайт Міністерства освіти і науки України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizacijami/rada-mizhnarodnih-naukovih-doslidzen-ta-obminiv-irex/programa-vivchaj-ta-rozriznyaj-infomedijna-gramotnist>

16. Уроки історії дистанційно. Режим доступу: http://yuliyavolodko.ucoz.net/index/uroki_istoriji_ukrajini_distancijno_be_zkoshtovni_resursi/0-74

17. Цікаві форми проведення уроків. Методичні матеріали та розробки уроків. Режим доступу: <https://historybook.netlify.app/lessons/>

18. Шкільне життя. Методичні матеріали для вчителів. Режим доступу: <https://www.schoolife.org.ua/usi-uroky-istoriji/>

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ

1. Закон України «Про освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

3. Закон України «Про вищу освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

4. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: Наказ МОН України від 16 липня 2018 р. № 776. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

5. Державний Стандарт базової середньої освіти. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

6. Професійний Стандарт вчителя. Режим доступу: https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8.pdf

7. Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Режим доступу:

<https://drive.google.com/file/d/1EMTd09rzwmD6gmLzuThArr1uKS6U2Bj6/view>

8. Договір про співпрацю між Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича та управлінням освіти Чернівецької міської ради. Режим доступу:

https://drive.google.com/file/d/1QC4mEVRmq_CRQ0C2JO8Fs8_4i4OAqvOp/view

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєва С. Особливості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: сучасні онлайн-ресурси // Український Педагогічний журнал. №1, 2023. С.59–65.

2. Бурлачка М. Діджиталізація освіти під час викладання історії України в умовах воєнного стану // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 55. Том 1. С.216-221.

3. Вівсяна І. Підготовка вчителів історії до формування просторової компетентності учнів // Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал. Вип. 9, СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2021. С. 15-18.

4. Власов В. Завдання для перевірки умінь розпізнавати факти (події, явища, процеси) за візуальними історичними джерелами. Історія і суспільствознавство в школах України. Теорія та методика навчання. 2018. Вересень–жовтень. № 5 (75). С. 75–85.

5. Власов В. Історичне джерело в арсеналі дидактичних засобів: чи здатна методика подолати «втому від історії» // Історія в школах України. № 4. 2009. С. 3-8.

6. Власов В. Роль підручника у формуванні вмінь працювати з історичним джерелом // Історія в школах України. № 5. 2009. С. 3-9.

7. Власова Н. Підвищення мотивації та інтересу учнів до вивчення історії шляхом впровадження на уроках принципу BYOD URL: <https://www.schoollife.org.ua/443-2019/>.

8. Возна З. Можливості краєзнавчих студій у розвитку полікультурної компетентності. Історія в рідній школі. Науково-методичний журнал. 2020. Листопад–грудень. № 6 (224). С. 14–18.

9. Вступ до методики викладання історії в школі. Конспект лекції / Укл.: А.В. Мінаєв, Т.В. Мінаєва. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 22 с.

10. Гончарова Н. Зворотній зв'язок у дистанційному викладанні історичних дисциплін // Грааль Науки. №23 (грудень, 2022). С. 455-457.

11. Горохівський П. Методика викладання історії: Курс лекцій для студентів денної та заочної форм навчання. Умань, 2013. 294 с.

12. Гулюк Ю. Міжнародні відносини (1918-1930 рр.) (10 клас. Всесвітня історія) URL: <https://www.schoollife.org.ua/414-2019/>.

13. Гуревич Р., Кадемія М., Шевченко Л. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід. Навч. посібник. Вінниця, 2012. 348 с.

14. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник / Упоряд. І.П.Воротникова. Київ: Київський університет ім. Б.Грінченка. 2020. 48 с.

15. Дмитренко В. Г. Сучасний урок: модульна технологія навчання URL: <https://www.schoollife.org.ua/637-2019/>.

16. Добржанський О., Дутчак І. Краєзнавчий аспект у навчальній і науково-дослідній роботі в закладах освіти в умовах воєнного стану // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2023. Т. 47. С.289-296.

17. Дубінський В.А. Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. 2-е вид., виправлене і доповнене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. 86 с.

18. Желіба О. В. Урок історії: спроба відповіді на виклики сьогодення // Історія в рідній школі. 2015. № 4. С. 15-18.

19. Желіба О. Методи навчання історії. Харків. Видавнича група «Основа». 2019. 93 с.

20. Збірка методичних рекомендацій до відзначення пам'ятних дат у загальноосвітніх навчальних закладах: Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2016. 120 с.

21. Історична освіта: європейський та український досвід. Викладання національної історії в школах Центральної і Східної Європи / Пер. з нім. Київ: «К.І.С.», 2010. 288 с.

22. Козира В.М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навч.-метод. посіб. для вчителів. Тернопіль: Астон, 2017. 59 с.

23. Конверський А.Є. Критичне мислення. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 344 с.

24. Кривчик Г., Лагдан С. Викладання гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану: форми і методи // Наукові інновації та передові технології. № 5(19) 2023. С. 518-528.

25. Кузнєцова В. О. Вивчення народознавства та історії рідного краю як засіб розвитку пізнавальних інтересів дітей з порушенням слуху URL: <https://www.schoollife.org.ua/35-2020/>

26. Курилів В. І. Методика викладання історії: Навч. посібник. Харків, Торонто: ТОВ Вид-во «Ранок», 2008. 256 с.

27. Ладиченко Т. Компетентнісний підхід до вивчення історії на прикладах підручників з всесвітньої історії. Історія в рідній школі. Науково-методичний журнал. 2020. Листопад–грудень. № 6 (224). С. 19–21.

28. Левітас Ф.Л. Методика викладання історії. Практикум для вчителя / Ф.Л. Левітас, О.О. Салата. Харків: Основа, 2007. 112 с.

29. Лях С. Новітні уроки історії і завдання історичної дидактики // Трансформації історичної пам'яті: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. Н. Темірової. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 142-144.

30. Мальований В. Ф. Узагальнення знань і тематичне оцінювання з теми «США та Канада. Країни Західної Європи» (11 клас. Всесвітня історія) URL: <https://www.schoollife.org.ua/410-2019/>.

31. Маринченко Г. Дистанційна освіта в Україні: історія та сучасний стан. Інноваційна педагогіка. 2020. Випуск 22. Том 3. С.188–191.

32. Маринченко Г. М. Методика викладання історії у ЗЗСО: матеріали для організації самостійної роботи під час дистанційного та змішаного навчання: навчально-методичний посібник. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2022. 209 с.

33. Маринченко Г.М. Формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя історії засобами сучасних ІКТ // Актуальні питання гуманітарних наук. 2019. Вип. 23. Том 2. С. 149-153.

34. Методика навчання історії в школі / О.Пометун, Г.Фрейман. Київ: Генеза, 2006. 328 с.

35. Місостов Т.Ю. Організація педагогічної практики здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів на історичному факультеті ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Тези виступу // Збірник наукових праць XI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін», 2019. С. 53-54.

36. Михайлюк В. Сучасні технології у викладанні історії в школі: теоретичні засади студентської педагогічної практики // International Science Journal of Education & Linguistics. Vol. 1, №. 3, 2022, С. 120-130.

37. Мороз П. В. Робота з історичними джерелами як засіб формування дослідницької компетентності академічно здібних учнів // Теорія і практика моделювання інноваційного розвитку

профільного закладу загальної середньої освіти технічної спрямованості для академічно здібних учнів: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2020. С. 54-56.

38. Мороз П. В., Мороз І. В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.

39. Ніколаєнко О. Історична пам'ять та історичне знання в шкільному курсі історії у світлі завдань історичної освіти // Трансформації історичної пам'яті: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. Н. Темірової. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 144-148.

40. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації / Уклад. І. Коберник, З. Звиняцьківська. Київ. 2020. 70 с.

41. Остапчук С. П. Актуальні проблеми оптимізації освітнього процесу національної школи в умовах воєнного часу: дистанційне навчання // Актуальні проблеми оптимізації освітнього процесу національної школи в умовах воєнного часу: інклюзивне навчання, інновації освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: зб. тез вист. учас. Регіонал. наук.-метод. семінару (м. Рівне, 19 трав. 2022 р.) / за ред. О. О. Красовської, О. А. Хом'як: ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Рівне: МЕНУ, 2022. С. 70-72.

42. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: метод. пос. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.

43. Пометун О., Гупан Н. Візуальні джерела у підручнику з історії як засіб розвитку критичного мислення учнів. Проблеми сучасного підручника. 2020. Випуск 24. С. 241–255. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2020-24-241-255>.

44. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: «А.С.К.», 2005. 192 с.

45. Саліванова М. В. Використання документальних джерел на уроках історії та правознавства. URL: <https://www.schoollife.org.ua/1145-2017/>.

46. Сахновський О.Є. Новітні технології викладання історії в школі. Ч. II. Сучасні засоби навчання у системі інноваційних технологій викладання історії в школі. Чернівці, 2015. 116 с.

47. Слободян М. І. Компетентнісний підхід до навчання на уроках історії URL: <https://www.schoollife.org.ua/807-2018/>.

48. Страдлінг Р. Багаторакурсність у викладанні історії. Посібник для вчителя. URL: <https://rm.coe.int/168049415>

49. Терно С.О. Педагогічна практика (метод. рекомендації для здобувачів рівня вищої освіти бакалавр спеціальності «історія та археологія»): методичні рекомендації. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. 24 с.

50. Уварова О., Кулачинський М. Історичні дисципліни дистанційно: популяризація через візуалізацію // Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали III Міжнар. наук. конф. 26-27 березня 2021 р. Дніпро. Частина 1. / Наук. ред. О.Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2021. С. 201-202.

51. Формування компетентностей учнів основної школи у навчанні всесвітньої історії: метод. реком. Київ: Інститут педагогіки, 2017. 21 с.

52. Царенко О. Політичні портрети лідерів світу (Ф.Д.Рузвельт, Ф.Франко, Б.Муссоліні, А.Гітлер) (10 клас. Всесвітня історія) URL: <https://www.schoollife.org.ua/296-2021/>.

53. Шкільна І. Теоретичний аспект формування національно-культурної ідентичності у старших підлітків. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2017. Вип. 21 (2). С. 345–357. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709819/1/33.pdf>.

54. Шляхи реалізації концептуальних засад НУШ при вивченні історії у закладі загальної середньої освіти: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2020 р. Тернопіль: Видавництво ТНПУ, 2020. 82 с.

55. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

56. Яновська Л. Г. Методика викладання історії та історичних дисциплін: словник-довідник. Одеса: 2020. 100 с.

Навчально-методичне видання

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ
ОЗНАЙОМЛЮВАЛЬНОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014 «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)
ДЛЯ СТУДЕНТІВ З КУРСУ
ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ

Укладачі: Г.М. Яценюк, Л.М. Дробіна

Підписано до друку 12.10.2023. Формат 60x84/16.

Електронне видання.

Умов.-друк. арк. 3,1. Обл.-вид. арк. 3,4. Зам. Н-069.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.

58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002